

XXIII. L E V É L.

*Költ Komáromban, Karátson Havdnak
19. Nappján.*

Mind a' Mindenés Gyűjteménynek, mind a' Hadi-történeteknek érdemes Írójika' mint látszik fő tzielűl tették magoknak a' Könyveknek', és azoknak olvasások által lejendő Nyelvünk' 's Nemzetünk' pallérozását; melly fok Leveleikben találtató betses tudósítáfaikból, tanáts-adáfaikból, és ezen végre öszve kerefett ösztönöző nyomos példáikból világos. Igaz is, hogy az illy ferkentgető eszközök és fontos tzielozások munkálkodnak is valamit a' szívekben; de tsak az olyan szívekben, a' mellyeknek bírtokofi vagy a' jó nevelés által már előre, még gyermekfégektől fogva el-készítették azon tanátsok' és példáknak követésekre; vagy a' tzerentsének javaival bővön meg-áldattáknak érezvén és szemlélvén magokat, nemémmű mások előtt való szégyenből származott nem tudom miből, tselekefsznek és mozdítanak valamit. De óh, melly meszfe láttatunk még mi ezen az úton lenni atól az időtől, mellyben az eggyügyü Ma-
Z gyar

gyar Nép, és a' mezei ember, (mert annak leg-jobban szükkéges a' pallérozás) valamelly szép erköltsi könyvetskének olvasására, vagy olvastatására, arra vagy hasonlóra induljon annak Írója eránt, a' mire ama b. e. Mese-író és szelíd lelkű Gellértnek fahordó parasztja! Itt lehetnek a' szép és hasznos Magyar könyvek; írhatjuk, forgathatjuk a' leg-szebb, leg-gyönyörködtetőbb, 's leg-ártatlanabb Románokat, költött vagy igazi történeteket, Mese játékokat: de óh melly nehéz és keserves, a' gyermek korban bé-szített, a' szokás által meg-rögzött, 's másra vonzó kedves hajlandóságokat, az emberkort ért, és már fejek lágyja bé-nőtt szívekből, a' leg-pallérozotabbaknak látszó szívekből is, még a' leg-ígézőbb okok és tanácsok, a' leg-hathatóbb és tsiklándoztatóbb példák által is ki-vernü! Azonban ámbár felesen találtafsanak is, (mert tsak ugyan találtafsanak) a' kik vagy egygy vagy más, vagy helyes vagy színes okokból igyekezzenek nemesebb és vágyonosabb része közzül Nemzetünknek, ezen fel-tett tzelra vezető eszközzel élnü: mindazáltal tsak ugyan egygy kalánka édes víz ez, ilyen nagy tengernek; 's mellette tsak ugyan fós marad a' tenger. Sőt ha mindjárt számofabbak, fzembe-tünőbbek 's el-terjedtebbek vólnának is közöttünk 's előttünk a' követendő példák Nem-

ze-

zetünknek tehetősebbjeik és Nagyobbjaik között: még is az együgyüebb de nagyobb, és gyermekfégétől fogva vagy sült tudatlanságban, vagy tsak valamely tsekély olvasásban gyakoroltatott állapotban neveltetett része ennek, vallyon nem azt mondja é magában: „Rá-ér; lám úgy sints más femmi dolga; mivel is mulatná másfal az időt? Vólna tsak úgy mint én, tudom bizony nem jutna olyan könnyen eszébe? „

Ezen kívül, ámbár az együgyüebbek 's tehetetlenebbek között is találtatsanak helyel helyel olly jó ízlésűek, a' kik a' könyveken és olvasáson kapkodnának: mindazáltal, mivel a' minémű Magyar könyvek kiöddögélnek, azok vagy nem az együgyüebbeknek kezekbe valók, vagy ha némellyek azokba valók is, de többnyire nagyok és drágák, mind a' könyv-nyomtatók, mind a' könyv-árosok, mind a' könyv-kötők felesleg kívánván, femmi törvény (Politzia) alatt nem lévő áruikon nyerekedni, elrettennek azoknak meg-szerzésekétől; mivel Gyomor Uram, a' Torok, és a' számos Ház-Nép, ellene kiáltanak mindjárt a' nagyobb áru akármelly jó könyv után ásitozó jó igyekezetnek. És így valamíg tsak *Argirus*, *Stilfrid*, *Bruntzvik*, *Markalf*, 's *Mária Magdólna* 's a' t. *Históriáit*, és a' fok apró *Három* 's négy szép *Világi-énekeket* két 's

Z s

há-

három Krajtzárokon kaphatják, mind addig nem igyekeznek nagyobbra szaporítani könyvtárjokat.

Vallyon nem hasznosabb és nem előmenetelefebb volna é tehát a' leg-alsóbb léptésön kezdeni, a' nyelv' és Nemzet' pallérozát? Mitsoda ösztön nem lenne az a' tehetősebb felföbбекnek szívekben, mikor valamelyik közzülök Innep — vagy Vasárnapokon, valamely falujában Jobbágyit, embereit, mint édes Atyja a' maga fíjait meglátogatni akarván, itt tíz 's tizenkét öreg és ifjú embereket találna egy tsumóban, kik ez vagy amaz jó erköltsi, és szív' formáló könyvet olvasnák vagy olvastatnák magok előtt, és a' tsap-házakról, vendég-fogadókorról el-felejtkezvén, azt nagy figyelemmel hallgatnák; ott másik tsoportot, a' kik valamely gazdafág-béli hasznos jegyzéseket és oktatásfokat forgatnának; amott egy leány és afzfzony fereget, melly valamely erköltsi mesés könyvvel múlatná magát? Söt mit nem tenne ez, még a' nyúlak után agarászó, a' Sneffek, fűrjek 's más a' félék után vi'slá szó T. 's V. Úrfíjokban is, midön a' mezőkön, itt 's ott ilyen öszve gyült és olvasó Páfztor-legényekre és gyermekekre akadnának, a' helyett hogy azok vagy aludnának, vagy veszekednének verekednének, vagy egymást káromlanák; vagy trágár és

mezőkön 1844-1854 ^{fes-}

feslett mefézésekkel töltenék idejeket? Mellyre tsekély ítéletem fzerint igen rövid idő alatt reá lehetne menni, ha egész Nemzetünk eggy akarattal, eggy szívvel, eggy buzgófaggal fogná a' dolgot, e' következendő úton és módon.

I. A falusi és Városi apróbb oskoláknak más, és jobb rendbe hozásokról; ezek a' pallérozott Társaságoknak nevelőházaik. Tudni való dolog az, hogy kevés falusi és Városi apróbb oskoláinkat kivévén, azokban még ma is a' Deák nyelvnek tanulásával gyötrettetnek a' szegény tanuló gyermekek; még pedig fok helyeken tsak holmi jött ment óltsó Mesterek által; és a' kik kivált ezen a' mi részünkön eggyfzer'smind Notáriusi hívatalt is viselnek. Igaz ugyan, hogy fok betsületes személlyekben, ezen két hivataloknak viselések, az' apróbb falu-béli oskoláknak igazgatásával es tanításával türhetőképpen meg-eggyezhet: de a' nagyobb és tehetősebb Helyfégekre nézve még is hasznosabb és jobb vólna, ha:

A. Az oskolák különös, meg-választott, tehetségeikre és természetekre nézve szorosán meg-vizsgált személlyekre bizattatnának.

B. Minden falusi fíjú és leány gyermekek, minden ki-fogás nélkül az oskolákba járnának, 's a' ki olly tehetetlen szegény vólna

na, hogy a' Tanítót nem fizethetné, azoknak gyermekeik ingyen taníttatnanak. Mellyekben

C. A' gyenge falusi tanulókat, azon 4. 5. 's hat osztendők alatt, mellyekre a' falusi iskolákban való tanulók' tanulófoknak határja ki-terjed, tanítani lehetne őket, egyelőre jól ki-dolgozott mód fzerint, a' deák nyelvet egy általjában félre tévén.

a. A' Magyar, mind nyomtatott mind írott Betűknek esméretekre, és jó 's helyes olvasáfolokra.

b. A' Keresztyén Vallásra, a' Szent Históriákra, Imádságokra, 's a' t.

c. A' tiszta és helyes Magyar Írásra, külömbb-külömbb-féle rendű és rangú szemelvényekhez, Törvény-székhez, Vármegye' és Úraságokhoz intézett Leveleknek, Instan-tziáknak helyes fel-tételekre.

d. Mind a' Római mind az Arabiai számoknak esméretekre; a' szám-vetésre, a' mennyiben a' köz-népnek arra szükfége vagon.

e. Az éneklésnek mesterfégére.

f. Az igaz Vallásnak históriájára, Világ teremtetésétől fogva, a' mi időnkig.

g. A' Világnak közönséges históriájára a' Világ teremtetésétől fogva, a' mi időnkig; még pedig a' négy Birodalmoknak eredetek és folyamatajok fzerint.

h. A'

h. A' Világnak Geogr. esmér.) tsak rövide.

i. A' Világnak Physica esmér.) den 's világ.

k. A' Természetnek históriájára.

l. Magyar Országának históriai, polgári, és geographica esméretére, valamivel bővebben.

m. A' házi és mezei gazdafágnak fundamentomira 's kezdetire.

n. A' föld-mérésnek együgyűbb részeire; víz-vetelekre, a' mennyire azoknak közök vagyon a' gazdafággal, és a' Mechanikának némelly könnyebb fundamentomira.

o. Az idő számlálásra; és a' Kalendáriumnak hasznára, 's véle való élésre.

p. Az Ország', és szomszéd Tartományokbéli pénzeknek, és mértékeknek esméretekre, 's mind ezeken kívül főképpen

q. A' jó erkölcsökre, tiszta és tsinos magok viselésekre, mindenben a' jó rendtartásra, hazájok' és felebarátjoknak szeretetekre, a' Fejedelmek és a' felfőbbek eránt való engedelmségre és hűlégre, 's a' t.

Melly végekre a' minemü rövid könyvetskék kívántatnának, azoknak ki-dolgozásoknak kellene mindeneknek előtte szívünkön fekünni; 's ez által én azzal az édes reményféggel hízelkedem magamnak, hogy így a' nyelv' és Nemzet' pallérozásának meg lehetölen meg lenne fundamentoma vetve; és a' tanulók is minden magok meg-eröltet-

tések nélkül, négy 's öt esztendőök alatt ezeket el-vegezhethetnek; kivált ha a' T. T. Pap, Káplány és Prédikátor Urak is fáradságokat, ha a' tanulók körül nem is, leg-alább a' tanítók' oktatásokra és vezérlésekre nézve nem sajnállanak. És ha kivált a' Földes-Uraságok is egy kevéssé mélyebben méltóztatnának ezen dologba belé tekinteni vagy tekintetni; mert kinek is tzeleozhat az egynek egynek nagyobb hasznára és díszére, mint a' Földes-Uraságoknak? — Így meglévén egyszer vetve a' fundamentom, könnyü lenne nagyobbra vinni a' pallérozást.

2. *A jó, magokat kedveltető és hasznos Könyveknek szaporítások által.* Tsak hogy azok is nagyok, 's következendőképpen drágák ne lennének; és se nagyságok', se árokkal ne igen haladják fellyül az eddig a' köz-nép előtt kedves, de kevés hasznú könyvetskéket. Illyenek lehetnének:

a. A' Marmontel Erköltsi Írásai, mellyek közt 8. 9. 's 10. gyönyörű históriátskákat lehet 10. 12. árkusokon találni; és a' mellyeknek fordításokhoz már Kónyi János 'Strása-Mester, de fokkal szerentsélebben Baróczy Sándor Úr hozzá is fogtak vala; 's némellyek ki is vagynak nyomtatva, és maig is igen kedvesek mind a' köz-nép, mind az főbb rendűek előtt; mert még most a' nagyobbak, minéműek Richárdson' munkái

kái, pénzesebb kezekbe valók; és így kevesebb kezekben is foroghatnak.

b. Az Erköltsi Mese, minéműek a' Gellért, Schlegel 's más máiaknak meséik; az Ezópus Meséi, 's a' t. Mellyek mint olvastaisák magokat, azt T. Pétzeli Úr a' maga ki adott Meséjivel világosan megmutatta.

c. A' Gazdasághoz tartozó apró darabotskák; Szántó-földekről, rétekről, Lóheréről, Kender és Len természetéről, Marhákkal való bánásról; Kertészfégről, Gyümölcs-fákról, Szőlőkről, 's a' t.

d. A' mulattató 's gyönyörködtető Íráfok, minéműek a' Poéták Verseik; a' mostaniakkal együtt a' Gyöngyösi munkái; kivált ha valami jó Hazafi magára vállalná azoknak megtisztításokat a' fok hibáktól, és a' benne találtató Pogány Isteneknek magyarozatjával, 's más szükfeges apró jegyzésekkel, a' könyv' tzeljához-képest adná-ki; illyenek vólnának a' víg és szomorú-Játékok, Anekdoták, 's a' t. — De minthogy tsak ugyan, bár aprók légyenek is a' Könyvek, de a' fok aprónak tsak hág az árra, nagyot segítene a' pallérozásnak ezen módján;

3. Az is, ha a' Könyv-nyomtatók nem hagyattatnának tsupán tsak a' magok kényekre árujoknak el-adásában. Sokszor 4. 's öt árkusból álló kis könyvetskének, 10.

Z 5

's 15.

's 15. Krajtzár nálunk az árra a' Nyomta-
tó-műhelyben; mellynek árkufának árra 1.
Krajtzárnál többre nem menne, ha minden
költféget fel-tudunk is, és ha 12. xron vet-
tük is hozzá kontzát a' papirosnak. De ezt
eggy Felféges rendelés könnyen meg-hatá-
rozná; és bár tsak az oskolái Budán ki-jö-
vő könyvek szerint, mindenütt minden köny-
vekbe parantsoltatnék az igaz limitált árra
bé-nyomtatni az első levélre! — De tsak
ugyan nem szerezhethet-meg a' szegény köz-
nép mindent; nintsen is mindenre szükfége.
Azonban a' többet tudni kívánókra nézve,
vallyon:

4. Nem tselekedhetnék é meg, a' nyelv-
eket, Nemzetjeket, 's hallgatóikat 's azok-
nak bóldogulásokat igazán szerető és elő-
mozdítani kívánó Pap, Káplány és Prédi-
kátor Urak, hogy a' nevezetesebb Magyar
könyveket magoknak bé-szereznék, és azo-
kat hallgatóikkal közlenék, ha mindjárt va-
lami tsekély jutalomért is; mellyet a' köz-
nép örömet tselekedne, tsak a' jutalom kí-
vánás az ő tehetségéhez legyen mérsékelve.
— Tsak hogy ez a' nehéz, hogy:

5. Az Innep- és Vasárnapokon vólna
a' falusi köz-népnek leg-több ideje az olva-
fáshoz, és a' téli hófűzű éjtszakákon. In-
nepeken pedig bort kell a' tsap-házaknál, a'
vendég-fogadóknál inni, mert már úgy a'
fzo-

szokás. Igaz ugyan, hogy ha az előre botosítottak ízerint kezdenének neveltetni az ifjak, nem fokot lehetne közzülök felteni ezen rendetlenfégtől; de még is tsak helye marad mindenkor ezen kívánfágnak, vajha nálunk is bé-hozattatnék az a' ízent szokás, mellyet nemelly idegen Nemzetek gyakorolnak, hogy ezen részegeskedésnek mûhelyei Innep' és Vafarnapokon bé-zarattatnának. Miért nem lehetne kinek kinek a' ház-népevel, faját házánál hafznofabban költeni azt el, a' mit ott el-vezteget? — De a' Hafzon? Az Urafágok' hafznok? — Annak a' kevés hafzonnak, (föt a' magok részeges embereikre nézve, kárnak) fel kellene valóba áldoztatni; a' Haza' közönféges és fok lelkek' különös hafznaikra.

Papan. Kováts Ingenieur.

A' Találós Mese vólt Szülö-anya; a' Rejtett Szó Varró tü, meg-fordítva üü, kettöztetve tüü.

Találós Mese.

Könyvek közt van származásom,
 Könyvez a' kit illetek.
 Az ég felé van vágyásom,
 Héj! de lafsan léphetek.
 Ha fzel indul, ég fürüdik,
 Tiltja könnyü testemet.

Ná.

Nálam nélkül nem születik,
A' ki nemzett engemet.

Szathmárról.

Rejtett Szó.

Német voltam, most is szólítok Németet,
Fejem árra más fél annyira tétetett.
A' farkammal szokott az ember szép lenni,
Farkam 's fejem szeret fonók közöt pergeni.
Ha első betűmhöz a' farkamat tóldod,
Szebben, 's könnyebben fog folyni min-
den dolgod.

Fordítsd-meg, kenyered, 's pálinkád abból léfz,
Közép, másod 's végfő tagom nagy tyú-
kot téfz'.

Hódosról. N- S.

*Kapitány Maurernek halálát ezekkel gyd-
szolja Kedves Hites Társa' képében
Boer Sándor Kolosvárt.*

Ah gyászos forsomnak fetétes szobája!

Melynek örök bánat veti szállást alája,
Hogy mihellyt leg-kifsebb köde bús fejemnek
Oszlik, új hóhéra lehessen szívemnek.

Ti szívem gyászszáival bé húzott kárpitok,
Ti, ezer, 's meg ezer fájdalmat újítók!

Ó avagy mellettem, hát tsak azért álltak,
Hogy mint a' halálos rabokat stráfáltak,
Ne hogy meg-mutatván másoknak sebemet.

Va-

Valamelly kegyes ír óltsa kefervemet:
 Hanem míg meg-nyerem ama boldog véget,
 Tápláljak magamnak örökös inféget;
 Ó falak! Ti, kiket könyveim úgy álnak,
 Hogy prédái léfznek még a' zokogásnak,
 Hogy sem ilyen kínnal éltem' fújtóljátok,
 Örökké, melly lenne a' leg-nagyobb átok:
 Hulljatok-le inkább szörnyű tsikorgással,
 Eggy óhajtott halált hozó rohanással,
 'S légyetek ó kérék! koporsója ennek
 A' jajjal meg-terhelt hív szerentsétlennek.
 Vad fors! vad fors! meddig üldözöd fejemet,
 Meddig szomorítod bánatos éltemet?
 Nem elég é Édes Anyámnak halála,
 Kit tsak most pufztító tegezed találá?
 Édes Anyám! Édes: — de tán fekvéfedet
 Meg-bántom, annyiszor említvén nevedet?
 Ó mert úgy leg alább üzöm áradását
 Búmnak, ha gondolom kegyetlen forrását.
 ÉdesAnyám! együtt vagy már hívFérjemmel
 Költsönös örömben élhetsz kedvelemmel,
 Leg-alább, ha gyászos Leányod jajgatja
 Sorfát, boldog anyja személljét láthatja;
 Öleld édes Anyám! öleld meg-helyettem,
 'S mond-meg melly keferves kettős gyászos
 lettem,
 Fesd-le zokogását kedves Andrásának,
 Rajzold-le bánatját szomorú Házának,
 Meg-hólt ő, de mond-meg nem hólt - meg
 szívemben,

Hal-

Halhatatlan élte emlékezetemben,
Kedves léfzen neve, hóltig hív társának,
El-hagyatott özvegy Theresiájának.

GYÁSZOS ALÁGYA.

*Mellyel nagy Méltóságú, Kegyelmes, 's
Fő Tiszteletű Nagy Ignácz Urnak, a'
Székes Fehér-Váriak Első Kegyes Püs-
pökének Pesten 13-dik November 1789-
ben történt halálát kejségi eggy Pesti
Nevendék Pap.*

Régi Királyinknak tündöklő széke Fejér-Vár!
Hol Koronázások, 's gyász temetések esett!
Jól tudom, hogy lantom szomorú pengésé.
fel-indít

'S Gyász-hírrrel töltvén szívedet által üti
*Íme! Profétádat, 's Haza kintsedet, a'
Nagy Ignáczot!*

*Bús Paripák Pestről Püspököd'! halva
viszik!*

Jajra fakadj gyász-nép, tetemét tsókoljad,
öleljed,

Fátyollal vond-bé Várbeli Templomidat!
Hült testére borúlj! kezedet kútsolva fejedre
*Nyája közé Pásztort sírva zokogva
temesd!*

Kedved alig töltéd *szép nyádj* e'Dáfnis ölében,
Már keferü könyves verbe borítja szemed!
Nem tudom, hol lelsz már példás erköltsire
párját?

Vagy

Vagy tudomány örvényt, mely Nagy
Ignátzba' lakék,
 E' maga földjének vala Pásztorá szép sere-
 gének,

Bár az Hazájában ritka Proféta lehet
 Nem tett, meddig ez élt, kárt nyájban Far-
 kas; akolban

Ölyvöknek ragadó körme sem érte juhát:
 Boldog idők! nyáj! Dafusodon mellyekben
 örültél!

Mit mondjak? mikor ezt el-veszi tőled
 az Ég!

*Hét nagy Püspökinek kezeit tsókolta Ne-
 vendék*

*Pestén, kik Fijait látogatók az idén;
 Vissza mehettek ezek nyájokhoz tellyes
 örömmel.*

*Mert töltéd vak-halál! mérgeket éppen
 ezen?*

A' Fő-rend kesereg, sír tépett hajjal halálán
Múzsá, Themis, Buda, Pest, Pap, Nemes
 egyyre zokog.

Sírunk és van okunk; köny'-özönnel el-á-
 rad az ortzánk,

Illy nagy Pásztorodért bús kebelünkbe
 folyik.

*Nagy vala minden jóba', nagy és kis Ró-
 ma tsudálta*

*Ennek az Istenhez 's kedves Hazánkhoz
 Hitét,*

Hogy

Hogy szeret e' Bíró, 's Nagy Anyánk ezt!
 kérlek helyettünk

*Pengesd Kassa! vagy írts útat előnk-
 be Pozsony!*

Fenn akad a' nyelvünk, nem is hadja fiai
 szerelmünk

Lant, 's toll húl kézből, mind febesítve
 nyögünk.

László Antal, Sz. Fejér-vári Püs-
 pöki megyeb. 's eggyfzer'smind
 Pesti 5. eszt. Nev. Pap.

Strafsburgban szokás télen az árnyék
 székeket hóval egészen meg-tölteni; a' ha-
 fzon ezen munkából az, hogy a' szék két an-
 nyi időre telik-meg, mint másképpen szo-
 kott meg-telni, és így annak mind tisztítta-
 tásától, mind azt követő költségtől, 's al-
 kalmatlanfágtól meg-szabadúl az ember. En-
 nek oka az lehet, hogy a' hóban lévő falé-
 tromos részek, a' székben lévő matériának
 nagy részét meg-emészti, rész szerint pedig
 meg-ólvasztják, hogy osztán azt a' föld ma-
 gába el-igya. Akár mi legyen az oka, méltó
 hogy ez a' szokás közönségessé lenne; ta-
 lán ezen a' módon a' nagy Városokban lévő
 egeszfégtelen helyeket is meg-lehetne tisztí-
 tani, 's a' fok veszedelmes ki-gözölgéseket
 meg lehetne akadályoztatni. Ezt a' szokást
 Bétsben már el-kezdették követni.